

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

GULISTON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

**MEDIAMAKONDA AXBOROT
MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING
IJTIMOIY-FALSAFIY MUAMMOLARI**

mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

MATERIALLARI TO‘PLAMI

15-16 may 2024-yil

Guliston-2024

UO‘K 316.77:1

BBK 60.56+73

M 39

Mediamakonda axborot madaniyatini shakllantirishning ijtimoiy-falsafiy muammolari. / Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami. – Guliston, “Ziyo nashr-matbaa” nashriyoti, 2024-y. 632-bet.

Respublika ilmiy-amaliy konferensiya O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma‘muriy islohotlar doirasida oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2023-yil 4-iyuldagi PQ-200 qarori 9-bandida belgilangan topshiriq ijrosini ta‘minlash maqsadida 2024-yil 20-martdagi 76-sonli buyruqqa asosan o‘tkazildi.

Konferensiya materiallari to‘plamidagi maqola va tezislar tahlil va hisob metodlarini qo‘llash va takomillashtirish yo‘nalishida ilmiy izlanishlar olib borayotgan professor-o‘qituvchilar, ilmiy xodim-izlanuvchilar, va magistrantlar hamda talabalar uchun mo‘ljallangan.

Mazkur to‘plamga kiritilgan materiallarning mazmuni, undagi statistik ma‘lumotlar va me‘yoriy hujjatlar sanasining to‘g‘riligiga hamda tanqidiy fikr-mulohazalarga mualliflarning o‘zlari ma’suldirlar.

Mas’ul muharrirlar:

J.X.Karshibayev, b.f.d. professor.

B.T.Tuychiyev, f.f.d. professor.

F.N.Jo‘raqulov, s.f.d. professor.

Taqrizchilar:

B.Ochilova, f.f.d. professor.

O.R.Musayev, f.f.d. professor

K.Kalonov, sot.f.n. professor

N.B.Abdullayeva, f.f.d. professor

Tahririyat hay’ati:

N.Saidkulov, A.Mansurov, Sh.Isaxova, N.Tursinkulov, X.Yarbayev, O.Yusufaliyev

ISBN 978-9910-792-50-2

© “Mediamakonda axborot madaniyatini shakllantirishning ijtimoiy-falsafiy muammolari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, 2024

© “Ziyo nashr-matbaa” nashriyoti, 2024

KIRISH

Mamlakatimizda istiqbolning dastlabki yillaridan boshlab ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilishga alohida e'tibor qaratilib, farzandlarimizning jahon andozalari darajasida zamonaviy bilim va kasb-hunarlarni egallashi, jismonan va ma'nan yetuk insonlar bo'lib ulg'ayishi, ularning qobiliyat va iste'dodini, intellektual salohiyatini yuzaga chiqarish, yosh avlod qalbida Vatanga sadoqat va fidoyilik tuyg'ularini yuksaltirish borasida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston jahon axborot makoniga shiddat bilan integratsiyalashmoqda. Mamlakat fuqarolari bugungi kunda jahon hamjamiyati tomonidan to'plangan ma'lumot va axborotlarni cheksiz ravishda olish imkoniyatiga ega. Biz oladigan va foydalanadigan axborotning sifati bizning hayotiy tanlovimizga, ijtimoiy-siyosiy faoliyatimizga katta ta'sir ko'rsatadi. Shu o'rinda raqamli iqtisodiyotni faol rivojlantirish, barcha tarmoqlar va sohalarda, eng avvalo, davlat boshqaruvi, ta'lim, sog'liqni saqlash va qishloq xo'jaligida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, 2020-yil 5-oktyabr kuni "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi PF-6079-son O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni qabul qilindi. Mazkur farmon milliy axborot makonining yanada shaffof bo'lishiga, uning kengayishiga hamda global axborot makonida O'zbekiston imijining, milliy kontent mazmuni, shakli va usullarining boyishiga xizmat qilishi shubhasiz.

So'nggi yillar davomidagi texnika va texnologiyalar taraqqiyoti OAV, axborot manbalari va axborot yetkazib beruvchilari faoliyatining beqiyos kengayishiga olib kelib, fuqarolarga uning ulkan hajmidan foydalanish va almashinish imkonini yaratdi. Pirovard natijada, fuqarolar ushbu axborotning ishonchli ekanligini baholash, o'z fikrini erkin aytish borasidagi huquqlarini to'laqonli amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Shuning uchun ham kun tartibiga fuqarolarning media va axborot savodxonligini ta'minlashdek dolzarb masala ko'ndalang qo'yilmoqda. Global axborot jamiyati shakllanayotgan davrda media va axborot savodxonligi milliy taraqqiyot, har bir fuqaroning mamlakat kelajagi uchun ijtimoiy faolligi va mas'uliyati oshishini, aholining demokratlashtirish jarayonlarida faol ishtirokini ta'minlovchi muhim omildir.

Guliston davlat pedagogika institutida o'tkazilayotgan "Mediamakonda axborot madaniyatini shakllantirishning ijtimoiy-falsafiy muammolari" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya soha mutaxassislarini ushbu masalani tadqiq etish, mediasavodxonlik va axborot madaniyati bo'yicha muammolarni o'rganish, bu bo'yicha olib borilayotgan yangi tadqiqotlar bilan tanishish, xorijiy tajribalarni o'rganib, ularni amaliyotda qo'llash, axborot madaniyatini shakllantirish bo'yicha istiqboldagi islohotlarni chuqurlashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalarni ishlab chiqish, muammolarni zamonaviy yondashuvlar asosida tahlil qilish imkoniyatini berishi bilan ahamiyatlidir. Mazkur anjuman mamlakatimiz tadqiqotchilarining sa'y-harakatlari natijasi bo'lib, zamonaviy dunyoda mediamakon xalqaro raqobat va axborot maydoni sifatida, Yangi O'zbekistonda milliy mediamakon va axborotlashgan jamiyatni barpo etish, ijtimoiy tafakkurni belgilashda mediasavodxonlik va axborot madaniyatini o'rni kabi zamonaviy tendensiyalariga tayangan tarzda tayyorlandi. Ushbu anjuman materiallari media va axborot savodxonligiga ega bo'lgan mass-media sohasidagi mutaxassislar malakasini oshirishga yordam beradi, degan umiddamiz. Konferensiya to'plami ta'lim jarayonining asosiy sub'ektlari bo'lgan pedagog va talabalar ehtiyojini hisobga olgan holda tuzilgan bo'lib, aynan ustoz-o'qituvchilar millionlab yoshlarning iqtidorini, shu jumladan, mediasavodxonlik va axborot madaniyatini shakllantiruvchi asosiy shaxslar bo'lib hisoblanishi bilan ahamiyatlidir.

Guliston davlat pedagogika instituti
Rektori J.X.KARSHIBAYEV

УРФ-ОДАТ АНЪАНА ВА ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ИЖТИМОИЙ ТАРАҚИЁТНИ ТАЪМИНЛАШДАГИ РОЛИ

Юсупалиев О.О

Гулистон давлат педагогика институти ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада урф-одат, анъана ва маросимлар уларнинг инсон ва жамият ҳаётидаги ўрни ва аҳамияти ҳақида атрофлича маълумотлар бериб ўтилган. Қолаверса, урф-одат, анъана ва маросимларнинг тарихи, бугуни ва келажаги хусусида ҳам ўзига хос ёндашувлар ва гипотезалар илгари сурилган.

Калит сўзлар: Урф-одат, анъана, маросим, қадрият, умуминсонийлик, инсонпарварлик, удум, миллий, миллат.

Урф-одат – кишиларнинг турмушига сингиб кетган. Маълум муддатда такрорланиб турувчи хатти-ҳаракат, кўпчилик томонидан қабул қилинган хулқ-атвор қоидалари, кўникмасидир. Масалан, кичикларнинг катталарга салом бериши, уй-ҳовлини тартибга келтириб қўйиш, меҳмонларга алоҳида ҳурмат кўрсатиш, байрам арафасида кекса, қариялар, касал, ожиз, қийналган кишилар ҳолидан хабар олиш кўни-кўшнilarнинг бирор ишига ёрдам бериш, ҳашарга бориш қабила ўзбек халқига хос яхши одатлар ҳисобланади. “Одат” деган тушунча психологияда ҳам мавжуд бўлиб, у маълум шароит таъсирида вужудга келиб, кишининг феъл-атворида мустаҳкамланиб қолган ва кейинчалик ўз-ўзидан беихтиёр бажариладиган ҳаракат маъносини билдиради. Анъана ижтимоий ҳаёт, меҳнат, маданиятнинг барча соҳаларига хос ҳодиса сифатида жуда кенг доирани қамраб олади. Муайян бир жамоанинг турмуш тарзи, хатти-ҳаракати, хулқ-атвори, мулоқоти ва оилавий муносабатларида намоён бўлади. Маросим – инсон ҳаётидаги муҳим воқеаларни нишонлашга қаратилган, расмий ва руҳий кўтаринкилик вазиятда ўтадиган, умум қабул қилинган тартиб-қоидаларга амал қилинадиган тадбир саналади. Масалан, исм қўйиш, никоҳдан ўтиш, дафн қилиш, хотирлаш, экишга киришиш (уруғ қадаш), ўришга киришиш маросимларидир. Одат кундалик ҳаётда доимо кузатилса, маросим эса инсон ҳаётидаги муҳим ҳодисалар содир бўлганида вужудга келади. Маросим кишилар ҳаётидаги энг муҳим воқеаларни туғилиш, уйланиш, ўлим қабиладини қайд этади, расмийлаштиради. Маросимларни ўтказишда авлоддан-авлодга ўтадиган, рамзий ва расмий анъаналар, қоидаларга амал қилинади. Маросимга, бўлаётган воқеага “гувоҳ” сифатида одамлар чақирилади. Одамлар кимнингдир ғами ёки қувончига шерик бўлишади, келажак учун яхши ниятлар қилишади. Ҳар бир маросимнинг ўзига хос удум қабул қилинган тузилиши (бошланиши, ўртаси, охири) бўлади. Инсон ҳаётида бўлиб ўтаётган муҳим воқеани нишонлаш жараёнида анъана ҳам, одат ҳам маросим ҳам мужассамлашади. Буни қуйидаги мисолда кўриш мумкин. Ёшлар вояга етганида – йигитлар уйланади, кизлар турмушга чиқади. Бу авлоддан-авлодга ўтиб келадиган анъана саналади. Йигит-қизнинг оила қуриши учун никоҳ тўйи ўтказилади. Никоҳ тўйи ўтказиш эса инсоният ҳаётига сингган, муайян қоидага, маълум тартибга эга бўлган урф-одат ҳисобланади. Никоҳ тўйларининг асосий шартларидан бири куёв ва келиннинг никоҳдан ўтишидир. Ҳар бир даврда бу тўй билан боғлиқ ўзига хос одатлар вужудга келади. Масалан, ҳозирги пайта махсус безатилган машиналарда кўчаларда юриш, гувоҳлар билан “Бахт уйи”га бориш, никоҳдан ўтаётганда давлат мадҳиясининг янграши, “Бахт уйи” ходимларининг саволларига жавоб бериш, керакли хужжатларга имзо чекиш, никоҳ узукларини алмашиш каби одатларга амал қилинади. Бу расмий ва тантанали равишда ўтадиган маросимдир. Бу расмий никоҳ тўйидаги одатларнинг адо этилиши келин- куёв, уларнинг шодиёна қунида қариндош-уруғи, ёру-дўстлари учун ҳақиқий шодиёна саналади. “Анъана”, “одат”, “маросим” бир-бири билан бевосита боғлиқ ҳодиса ҳисобланади. Шу боис анъаналарнинг таркибий қисми одат, одатнинг таркибий қисми эса маросим ҳам бўлиши мумкин. Масалан, билим юртини битирган ёш мутахассисларнинг ишлаб чиқаришга бориб иш бошлаши одат тусига кириб қолган. Бу муҳим воқеа муносабати

билан анъанавий тадбирлар ташкил қилиш мумкин. Бу одатнинг таркибий қисми – ёшларни тантанали равишда меҳнат жамоасига қабул қилиш ўз-ўзидан маросимга айланади. Баъзи ҳолатларда “анъана”, “одат” ва “маросим” тушунчалари алоҳида ишлатилса, улар мавҳум маънони англатиши ҳам мумкин. Бундай пайтда уларга аниқловчи сўзлар қўшилиб, масалан, “анъанавий байрам”, “анъанавий фестивал”, “анъанавий кеча” ёки “мукофотлаш маросими”, “тўй маросими”, “нафақага кузатиш маросими” тарзида қўлланилади. “Маросим” сўзи жамоатчилик иштирокида ўтказиладиган катта тадбир маъносини билдиради. Оилавий урф-одатлар оила пайдо бўлиши билан вужудга келган. Шу билан бирга ўзгарган, ривож топган. Тараққиёт, замон талабига жавоб берган урф-одат янада кучайиб замонга қараб ривожланиб бормоқда. Ўзбек халқининг оилавий маросимлари ҳам тарихий зарурият асосида вужудга келган ва замон чиғирикларидан ўтиб, муҳим маънавий қадрият сифатида раванқ топган. Урф-одатларимизга айланиб қолган чақалоқни бешикка солиш каби урфларимиз мавжуд. Урфларимизга айланиб қолган бешик тўйини ёритар эканмиз, бешик тўйи қадим замонлардан ҳар бир оилада ўтказилиб келингани туфайли, бу маросим халқ маданий ҳаётининг ажралмас қисмига айланиб қолган. Бешик тўйи ҳақида маълумот беришдан олдин бешик тўғрисидаги тушунчани ёритиб ўтамыз. Бешик Шарқ мамлакатлари тарихида яратилган буюк кашфиётлардан биридир. Чунки бешик боланинг 2-3 ёшгача улғайиши учун жуда фойдалидир. Биринчидан, у кичик, ихчам бўлганидан уни исталган жойга уй, дала, айвонда кўчириб юриш мумкин. Бешик онанинг чақалоғини парваришлаши учун жуда қулай бўлиб, у турли жойда боласини қараш билан бирга, бошқа юмушларни ҳам қилаверишига имкон яратади. Бешик гўдакни овутиш, эркалаш, аллалаш, ухлатиш учун ўта қулай тузилишга эга. Чақалоқ туғилишидан кейинги муҳим урф-одатларимиздан бири – болани бешикка солиш маросими ва бешик тўйидир. Мазкур тўй айрим жойларда кичик оилавий бир маросим шаклида ўтказилади. Мана шундай урф-одатларимиз ҳозирга қадар сақланиб келмоқда. Ҳозирга келиб ўзбек халқи ҳаётида ҳам яқин ёшлар ичида авваллари мавжуд бўлган кўплаб ижтимоий ва шахсий-оилавий анъана, урф маросим ва байрамларга яна янгиликлар киритилиб борилмоқда. “Янги урф-одат ва анъаналар” ҳаётимизга янада раванқ олиб киради. XX асрнинг иккинчи ярмида, замон ўзгариши билан кейинги даврда ҳаётимизга туғилган чақалоқларнинг ота-оналарига гувоҳнома ёки вояга етган ёшларга паспорт топшириш, ўқув юрти битирувчиларини тантанали равишда меҳнат жамоасига қабул қилиш, авлодлар учрашуви, Олтин ва Кумуш тўйлар, тантанали нафақага кузатиш тадбирлари кабилар кириб келган эди. Ҳозирга келиб, улар “анъанавий тадбир” урф-одатларимизга айланиб бормоқда.

Илм йўқ жойда қоқоқлик, жаҳолат ва албатта, тўғри йўлдан адашиш бўлади. Шарқ донишмандлари айтганидек, “Энг катта бойлик - бу ақл-заковат ва илм, энг катта мерос - бу яхши тарбия, энг катта қашшоқлик - бу билимсизликдир”! Шу сабабли ҳаммамиз учун замонавий билимларни ўзлаштириш, чинакам маърифат ва юксак маданият эгаси бўлиш узлуксиз ҳаётини эҳтиёжга айланиши керак²³⁷

Ҳозирги кунда турмуш ва тарбия жараёнида анъана, урф-одат ва маросимлар масалаларига алоҳида эътибор берилмоқда. Мустақил Республика фуқароларини ватанпарварлик руҳида тарбиялашда, улар онгида ижтимоий дунёқарашни шакллантиришда, урф-одат, анъана ва маросимлар таъсирчан воситалардан бири бўлиб қолди. Ижтимоий тараққиётда кишиларнинг урф-одат ва маросимлари шаклланди. Чунки улар муайян ғоялар, қарашлар, ахлоқ нормаларини ифодалайди. Илғор анъаналар, урф-одат ва маросимлар жамиятимиз ҳаётида, кундалик турмушимизда, меҳнат ва ишлаб чиқаришда, илмий ва бадиий ижодда, оила ва ўқув даргоҳларига тарбиявий ишларимизда, шахсий хулқ-атворда ўзига хос ижтимоий вазифаларни ўтайди. Халқ ва жамият ўз эҳтиёжларига яраша анъана, урф-одат, маросим ва расм-русумларни яратар экан, доимо нафосат ва гўзаллик қонунларига, қаҳрамонлик ва улуғворлик, ижтимоий ҳамжиҳатлик принципларига қатъий амал қилади. Мамлакатимиз мустақилликка эришганидан сўнг халқимизнинг унутилаёзган анъаналари, маросимлари ва урф-одатлари яна ҳаётга қайтарилди. Улар халқимиз турмушидаги унутилмас

²³⁷ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга МУРОЖААТНОМАСИ. 2020 йил 24 январь.

ходисаларни ўз негизда мужассамлаштирди. Шунинг учун Республикамиз ҳукумати халқимизнинг ҳаётга тарихан сингиб келаётган анъана, маросим ва урф- одатларини қайтадан қарор топтиришга доимо аҳамият бермоқда. Урф-одат ва маросимлар барқарор бўлишига қарамай, янги давр, янги тузум эҳтиёжларига мувофиқ ўзгариб боради. Меҳнатсеварлик, ватанпарварлик, инсонпарварлик, дўстлик. Жасорат, меҳмондўстлик, болажонлик сингари анъаналар мамлакатимиз ҳудудида азалдан мавжуд. Аммо бу анъаналар мустақилликка эришганимиздан кейин янги маъно касб этмоқда. Анъаналар, урф-одат ва маросимлар шаклида намоён бўлади. Урф-одат нисбатан ўхшаш, маълум даражада такрорланиб турадиган ҳолатларда муайян хатти-ҳаракатларнинг айнан такрорланиши, унга сўзсиз амал қилинишини билдиради. Кишиларимизнинг шахсий ва оилавий ҳаётида содир бўладиган унутилмас воқеаларни, яхши кунларни хурсандчилик нишонлашга бўлган интилишлари янги-янги анъана ва маросимларни юзага келтирмоқда. Чунончи, киши ҳаётида энг муҳим даврлар – туғилган кун, мактабга бориш, балоғатга етиш, никоҳдан ўтиш ва шу қабилар фуқаролик маросимлари сақланиб, уларнинг ҳар бири киши олдида янги талаблар қўяди, янги ҳуқуқлар беради ва ниҳоят унинг жисмоний ва ақлий камолотига етишида муҳим босқич бўлиб хизмат қилади. Барча маросим ва байрамларнинг ана шу томонларига алоҳида эътибор бериш ижтимоий тараққиётда тарихий аҳамиятга эга эканлигини кўрсатади. Урф-одатлар ижтимоий тараққиётнинг ўзига хос амалий негизидир. Улар турғун ва барқарор характерга эга бўлиб, айрим ёки яқка шахслар томонидан эмас, балки қўпчилик томонидан рўёбга чиқарилади. Масалан, ота-онага ҳурмат, кексаларга эҳтиром, меҳмондўстлик қабилар халқимизнинг асосий урф-одатларидан бўлиб, буларга халқ анъаналарининг бир кўриниши сифатида амал қилинади. Маросим тушунчаси муайян сўз ва ҳаракатларнинг қайтарилишини билдиради, лекин бунда сўз ва ҳаракатлар шартли рамзийлик касб этади. Урф-одатларда сўз ва ҳаракатлар моддийлашган бўлса, маросимларда моддий оламнинг, предметларнинг ўрнини шартли – ҳаракатлар, сўзлар, тасвирлар эгаллаши мумкин бўлади. Бошқача қилиб айтганда, маросимлар, урф-одатларнинг барқарорлашган шаклидир. Маросимлар ички яхлитлилиқ, композицион бирлиқ, шаклан бежиримликка эга бўлади. Унинг асосий хусусиятларидан бири назокат ва латофатлигидир. Масалан, ҳосил байрамларини, пахта байрамини, гул ва баҳор байрамларини, узум, қовун сайлларини, никоҳ тўйлари маросимларини олайлик. Бу сайл ва байрамлар шодлик, тўкин-сочинлик, нафосат тантанаси сифатида амалга оширилади. Бир бутун маросим бир-бирига боғлиқ бўлган бир қанча кичик маросимларни, урф-одатларни ўз ичига олади. Булар маросимчилик деб аталади. “Расм-русум” тушунчаси маросимчилик урф-одатлари доирасига мансуб бўлган конкрет сўз ва ҳаракат шакллари, уларнинг ўзаро бир- бирига нисбатан бўлган ролини, жойини, муносабатини англатади. Демак, расм-русумлар маросимчилик ва урф-одатларнинг намоён бўлиш шаклидир. Масалан: тўй, меҳмон кутиш, дафн билан боғлиқ урф-одатлар ва маросимлар умумий томонлар билан бир қаторда ҳар бир ерда, ҳар бир миллатда сўз ва ҳаракатлар билан ажралиб турадиган ўзига хос томонларга, яъни расм- русумларга ҳам эгадир. Ҳашар, меҳмондўстлик, мардлик, жасорат, ҳалоллик, дўстлик, меҳнатсеварлик, санъатсеварлик, турли миллатларга ҳурмат ва қардошлиқ каби анъана, одатлар қадимий ва ижтимоий тараққиётда улар ҳақидаги бўлгани учун тарихий аҳамиятга эгадир ва доимо сақланиб бораверади. Масалан, ҳар йили пахта йиғим-терими пайтида умумхалқ ҳашари уюштирилади. Гул ва баҳор байрами, пахта байрами, ҳосил байрами, ҳашар, узум сайли, улоқ чопиш каби урф-одатлар эса миллий характер касб этади. Азалдан давом этиб келаётган урф-одатлар, чунончи, ҳашар, никоҳ маросимлари, наврўз, баҳор байрамлари, узум-қовун сайлари ва ҳоказолар янгича мазмун кашф этмоқда. Халқимизнинг энг яхши, ажойиб миллий анъаналари қадимдан давом этиб, авлодан-авлодга ўтиб, мустақил юртимиздаги ижтимоий муносабатлар шаклланаётган жамиятда янги мазмун касб этмоқда, бойимоқда, мустақиллигимизни мустаҳкамлашда ёш авлодни тарбиялашда ҳаёт мактаби бўлиб хизмат қилмоқда. Замонлар ва авлодлар ўртасидаги алоқа, анъаналар орқали амалга оширилади. Қимматли урф-одатлар шу анъаналардан ўзининг тўла ифодасини топади. Ота-боболаримизнинг донишмандлигини акс эттирган ва азалдан оддий меҳнаткашларга хос бўлган олижаноб туйғуларни эъзозлайдиган халқ урф-одатлари бу анъаналар орасида энг

фахрли ва муҳим ўрин тутди. Шунинг учун халқ анъаналарини ривожлантиришга объектив ёрдам берадиган энг яхши, энг қимматли миллий урф-одат ва маросимларни танлаб олиш керак. Кексаларни, хотин-қизларни иззат-хурмат қилиш, меҳмондўстлик, ўзаро ёрдам ва болаларга меҳр-мухаббат туйғуларини ифода этувчи анъаналар барча халқлар ҳаётида узок замонлардан бери давом этиб келяпти.

QISHLOQ AHOLISI DAROMADLARINI OSHIRISH ORQALI TURMUSH SIFATINI OSHIRISH YO'NALISHLARI

Amaniyazov Rinat Bayniyazovich
Qoraqalpoq davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada turmush sifati konsepsiyasidan kelib chiqib hududlarda qishloq aholishi turmush sifatini yanada oshirishda aholi daromadlari oshib borishining o'rni borasida olib borilgan tadqiqotlarga to'xtalangan.*

Kalit so'zlar. *Aholi, turmush, iste'mol, bozor, iqtisodiyot, daromad, real, ish haqi, kishi, oylik, xom-ashyo, tovar, ishlab chiqish.*

Rеспублиkamizda aholining turmush farovonligini va uning turmush sifatini doimiy oshirib borishga alohida e'tibor beriladi. Turmush sifati konsepsiyasi inson jamoalarining jismoniy, aqliy va ijtimoiy barkamolligini belgilovchi shartlarni shakllantiradi. Bu yerda gap faqat turmush sifatini baholovchi ob'yektiv omillar haqida emas, balki inson tomonidan o'zining farovonligi, baxt, qoniqish, rohat kabi tushunchalarni sub'yektiv his etish to'g'risida ham bormoqda [1]. Masalan, sog'liq darajasi, oilaviy munosabatlari, ishi, moddiy ahvoli, yaratuvchanlik qobiliyati va hokazolardan qoniqish hayotdan qoniqish hosil qilishning muhim komponenti hisoblanadi. Shunday qilib, turmush sifati konsepsiyasi insonning atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlarini ham o'z ichiga oladi. Bu munosabatlar ehtiyojlarning qondirilganligi va mavjud imkoniyatlarni kutilgan imkoniyatlarga mosligi darajasini xarakterlaydi.

Turmush darajasi inson hayot faoliyatining ma'lum bir qirrasi to'g'risida tasavvur beradigan ko'rsatkichlar tizimi bilan belgilanadi. Turmush darajasi to'g'risida batafsil ma'lumot olish uchun aholi daromadlari va ehtiyojlari, iste'mol darajasi va tarkibi, uy-joy, mol-mulk, madaniy-maishiy buyumlar va boshqa imkoniyatlar bilan ta'minlanganlik darajasini chuqur o'rganish lozim bo'ladi. Turmush tarizini shakllanishi bevosita va aktiv ravishda moliyaning aralashuvi bilan amalgam oshiriladi. Fuqarolarning moddiy va nomoddiy istemollari ular daromadlariga va davlatning ijtimoiy siyosatiga bog'liq bo'ladi.

Aholini turmush darajasini nominal emas balki real pul daromadlari tashkil etadi. Bu pul daromadlarning quyidagilardan iborat bo'ladi: ish haqining hajmi, tadbirkorlik natijasida keladigan jami, kimmatbaho qog'ozlardan keladigan daromadlar va shuningdek amaldagi soliq tizimi, narxlardan tartibga solish inflyatsiya darajasi, dotasiyalar hajmi va boshqalar. Fuqarolarning real daromadlari qiymatning taqsimlanishi va qayta taqsimlash natijasid yuzaga keladi. Demak, aholining real pul daromadlari asosiy mehnat daromadlaridan tashqari yana boshqa qo'shimcha to'lovlardan tashkil topadi [2]. Bozor iqtisodiyoti sharoiti bu moliyaviy qo'shimchalar sezilarli darajada ortadi va aholi pul daromadlari uchun moliyaviy reguliyator xarakterini oladi.

O'zbekistonda aholi daromadlarining shakllanish manbalari davlat tomonidan amalga oshirilayotgan tadbirlar natijasida xilma-xil shakllarga ega bo'lib bormoqda (1-jadval).

	O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	610
242.	<i>Суванкулов Хусан Тоирович. ЎҚУВЧИЛАРНИ МАЪНАВИЙ КАМОЛОТИДА “ТАРБИЯ” ФАНИНИНГ ЎРНИ.....</i>	612
243.	<i>Nodirbek G'oibnazarov. MARKAZIY OSIYO XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING O'RNI.....</i>	614
244.	<i>Erkinboyeva Sabohat Elmurodovna. MEDIAMAKONDA KIBERJINOYATLAR DARAJASI.....</i>	616
245.	<i>Ульмасов Джасур. РЕФОРМЫ ПРОВОДИМЫЕ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ</i>	618
246.	<i>Муродов Султонбек Муроджон угли. СОЗДАНИЕ БЛАГОПРИЯТНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ МОЛОДЕЖИ В УЗБЕКИСТАНЕ.....</i>	620
247.	<i>Юсупалиев О.О. УРФ-ОДАТ АНЪАНА ВА ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ИЖТИМОИЙ ТАРАҚИЁТНИ ТАЪМИНЛАШДАГИ РОЛИ.....</i>	621
248.	<i>Amaniyazov Rinat Bayniyazovich. QISHLOQ AHOLISI DAROMADLARINI OSHIRISH ORQALI TURMUSH SIFATINI OSHIRISH YO'NALISHLARI.....</i>	624
249.	<i>Aydaniyazova Baxtigul Abilkasimovna. QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARINING SANOAT TUZILISINING HOLATI VA O'ZGARISHLARI.....</i>	627
250.	<i>Yarbayev Xasan Xazratqulovich. DAVLAT VA JAMIYAT MUNOSABATLARIDA ADOLATLILIK VA QONUNIYLIK G'OYALARI DIALEKTIKASI.....</i>	630
251.	<i>Ro'zimatov Elbek Erkinjon o'gli., Umatqulova Go'zal Inomjon qizi. AHOLINI IJTIMOIIY HIMOYA QILISH TIZIMIDA IJTIMOIIY ISH KASBINING AHAMIYATI</i>	633
252.	<i>Q.Almanov. MUSTAQILLIK DAVRI TARIXSHUNOSLIGIDA JIZZAX VOHASI AHOLISI ETNIK TARKIBINING YORITILISHI.....</i>	636

MEDIAMAKONDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY-FALSAFIY MUAMMOLARI

mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

MATERIALLARI TO‘PLAMI

15-16 may 2024-yil

Nashriyot muharriri: Mohira YULDASHEVA
Texnik muharrir: Baxtiyor YAKUBOV
Sahifalovchi-dizayner: Shohida MUQUMOVA

“Ziyo nashr-matbaa” nashriyoti

Manzil: 120100 Guliston sh., O‘zbekiston ko‘chasi 8-uy.

Tel: (67) 227-63-09

Nashriyot litsenziyasi № 880921, 14.08.2020-y.

Bosishga ruxsat etildi 07.05.2024-y.

Qog‘oz bichimi 60x84 1/16. Ofset qog‘ozi.

Hisob nashriyoti tabog‘i 37,5. Shartli bosma tabog‘i 37,75.

Adadi 100. Buyurtma № 302.

“Sirdaryo Print” mas’uliyati cheklangan jamiyatida chop etildi.

Manzil: Sirdaryo sh., O‘zbekiston ko‘chasi, 92-uy.

